

9. Privatizace a restrukturalizace železnic

Thompson, L. (2003). Changing railway structure and ownership: is anything working?. *Transport Reviews*, 23(3), 311-355.

Shrnutí

- Železniční systémy po celém světě prošly reformním procesem
- **Struktura** → od monopolních integrovaných podniků ke komplexnějším strukturám
- **Vlastnictví** → od výhradně státního ke koncesím, soukromým operátorům a přímým privatizacím
- **Zaměstnanost** → hlavním reformním problémem je vyřešení (pře)zaměstnanosti

Kontext

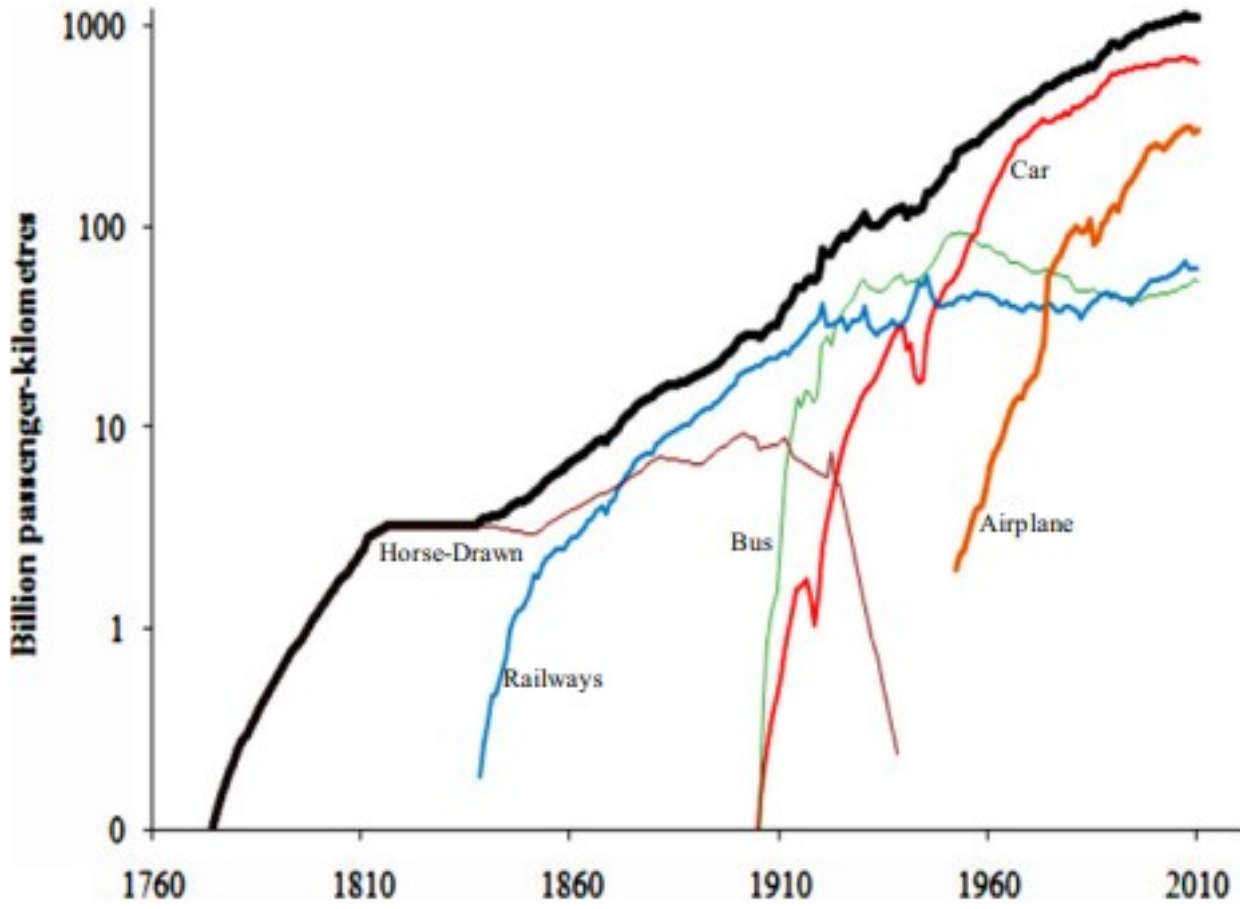

Fig. 3. Consumption of passenger transport, 1750-2010.

Modální podíly železnice (%)

	EU	USA	Japan	Čína	Rusko
Nákladní					
Silnice	82	56	92	66	10
Železnice	18	44	8	34	90
Osobní					
Auto	82	92	1	38	n.a.
Bus	9	7	13	n.a.	49
Vlak	9	1	86	62	51

Železniční „problém“

- **Přesun poptávky** od železnic k autům a letadlům → flexibilita auta, rychlost letadla, rozvoj dálniční sítě; weightless economy
- Železnice byly velmi **pomalé v reakci** na strukturální změny → díky své velikosti, vlivu odborů, křížovým dotacím a strnulé regulaci
- V poslední čtvrtině dvacátého století **vlády přestaly akceptovat** špatné služby a vysoké dotace do železnice → řada železnic se dostala do problémů
- Klíčová otázka – **Jak reformovat?**

Cíle reformy

Reforma pak musí obsahovat následující parametry:

1. Jak změnit **strukturu** železnice? → aby lépe odpovídala požadavkům tržní ekonomiky
2. Jak nastavit rovnováhu mezi veřejným a soukromým **vlastnictvím**? → co privatizovat a co nikoliv?
3. Jak nastavit a definovat **roli vlády** v reformovaných železnicích? → jak definovat a plnit sociální cíle (PSO, zaměstnanost)

Vlády by si měly vyjasnit **k čemu** mají železnice a co od nich očekávají a tomu přizpůsobit **financování** → Železnice v současnosti okupují velmi **málo monopolních** pozic → konkurence a vysoké náklady způsobují, že železnice mají téměř ve všech segmentech problém dosahovat **zisku bez dotací** → obzvláště pokud jsou ještě tarify/jízdné snižovány ze **sociálních či politických** důvodů

Struktura a vlastnictví

Private Involvement

Structural Change

	Public Ownership	Partnerships: Concessions or Franchises Awarded	Private Ownership
Integral	China, Russia and India (ministries), MAV, SRT, MZ, others, (SOE's)	Argentina (13), Brazil (9), Mexico (5), Peru (3), Guatemala, Bolivia (2), Panama, Cote d'Ivoire/Burkina Faso, Cameroon, Congo (Brazzaville), Malawi, Madagascar, Jordan	New Zealand, Ferronor (Chile), CVRD (Brazil), A&B (Chile)
Dominant Integral, Separated Minority Operators	Amtrak, VIA, Japan Freight CN	Mexico City suburban, CONCOR (India)	US Class I, CN and CP, East/West/Central Japan Railways
Separation	E.U. and Chile Passenger, Banverket	Swedish suburban, FEPASA (Chile), LHS line (Poland)	U.K. franchises and EWS, Polish and Romanian freight

Struktura

Při volbě struktury železničního odvětví se nabízejí tři možnosti organizace:

- 1) Integrovaná** → tradiční model integrace infrastruktury a služeb → potenciální maximalizace produkční efektivity a výnosů z rozsahu → konkurence pouze intermodální → Čína, Rusko, Afrika
- 2) Third party access** → dominantní uživatel je integrován s infrastrukturou → ale na infrastrukturu je umožněn vstup dalším operátorům → umožnění vstupu konkurence při zachování integrace → USA, Japonsko
- 3) Separovaná** → provozovatel infrastruktury a dominantní provozovatel služeb jsou dva nezávislé subjekty → cíl konkurence je nadřazen integračním aktivitám → open access = (téměř) volný vstup na infrastrukturu → EU, ČR

Vlastnictví

- Existuje i **řada variant**, jak uspořádat vlastnické vztahy na železnici → jak nastavit rovnováhu veřejného a soukromého vlastnictví a kontroly
- Dokud byly železnice nereformovanými velkými molochy → byly **příliš velké** pro soukromý sektor
- S **vertikálním** (infrastruktura/provoz) a **horizontálním** (osobní/nákladní) dělením železnic vzniká prostor pro řízený contracting out či přímou privatizaci

Oddělení státu od železnice

- Potenciálně nejvýznamnějším důsledkem znárodnění železnic bylo **promíchání vládních rolí** a cílů s operačními cíli **železnice**
- Smíchání komerčních, politických, sociálních a zaměstnaneckých rolí vedlo ke **ztrátě efektivit** na mnoha úrovních a mnoha interním konfliktům
- **Křížové dotace** (nákladní → osobní; ziskové linky/komodity → ztrátové linky/komodity)

Jak oddělit stát a železnice

- Pro funkční model moderních železnic je nutné **zamezit politickému vměšování** (jízdné, zaměstnanost, nákupy) do operačního řízení železnice
- **Sociální služby** musí být explicitně definovány a hrazeny náklady na jejich (ztrátové) provozování (PSO)
- Co s **křížovými dotacemi**? Jsou vždy zdrojem neefektivit? Vliv zavádění konkurence na systémy financované systémem křížových dotací

Oddělení státu a železnice

- **Oddělení státu a železnice** je odlišný koncept od dilematu veřejného/soukromého vlastnictví
- Největší odpůrci oddělení jsou skrytí **rent seekers** vzájemného propojení, jak na straně železnice, tak státu
- *„Státní firmy **ČEZ a České dráhy** daly v roce 2009 zakázky v hodnotě 15 miliard korun společnosti Škoda Plzeň, kterou před nástupem do čela energetického gigantu vedl Martin Roman. Bylo to v době, kdy právě Roman měl v obou státních společnostech vliv na rozhodování.“*

Hlavní problém reforem - zaměstnanost

- Zaměstnanci železničních firem jsou hlavním **stakeholderem** (a problémem) železničních reforem
- **Práce** je jediný výrobní faktor, který **se může bránit** (propouštění)
- Odlišné náklady reforem pro **firmu a společnost** (viz také Česká pošta, Lesy České republiky, apod.)

Největší zaměstnavatelé ČR

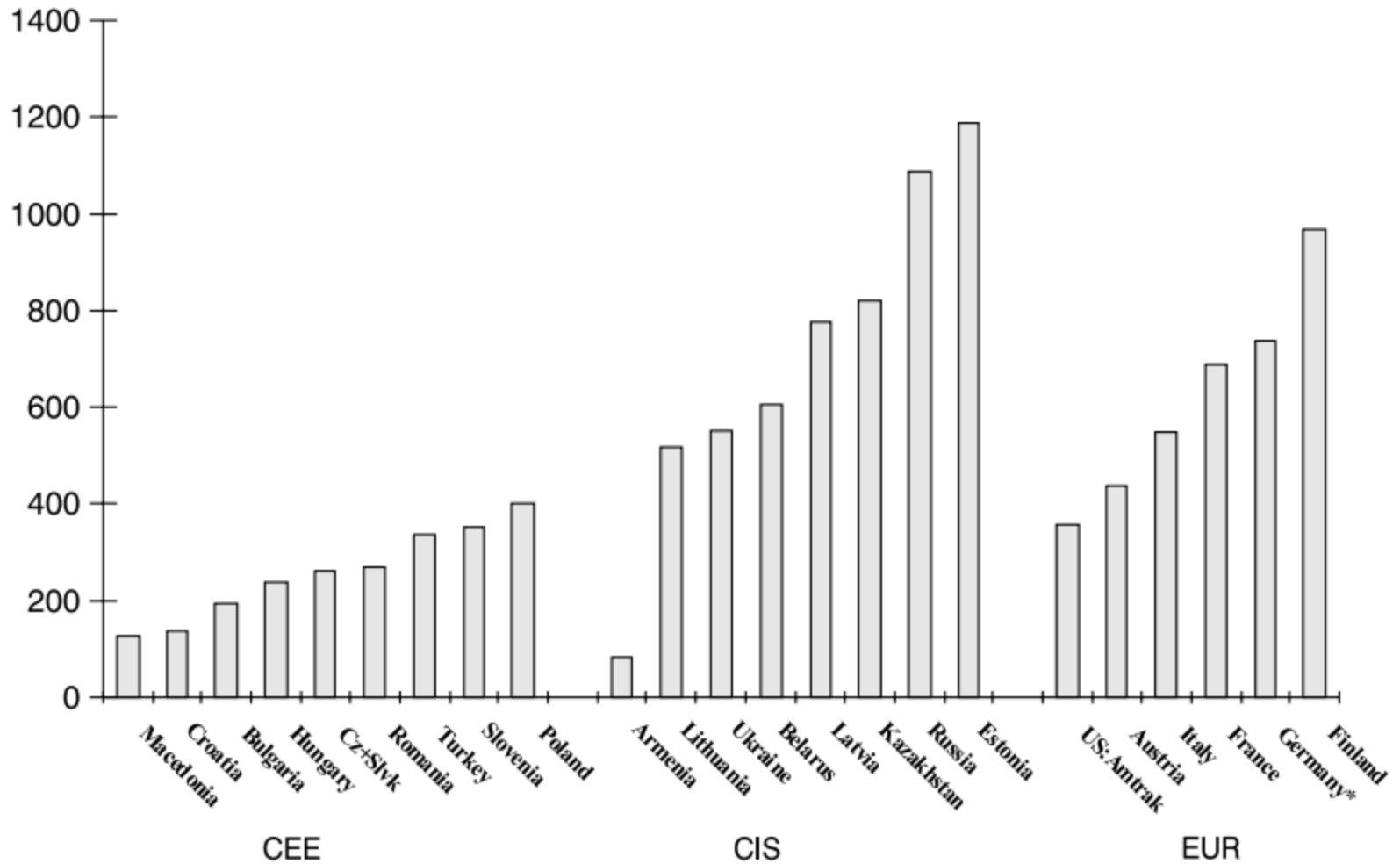
	Zaměstnavatel	Počet zaměstnanců
	Škoda Auto	
2	Agrofert (skupina)	30 941 (2021)
	ČEZ	
4	Česká pošta	23 432 (2022)
	České dráhy	
6	Správa železnic	17 232 (2021)
	Kaufland Česká republika	
8	Moravia Steel (skupina)	13 504 (2019)
	Dopravní podnik hl. m. Prahy	
10	AGEL (skupina)	10 979 (2017)

Mzdové náklady

- **Podíly mzdových nákladů** na výnosech železnic: USA – 32%; Čína – 20%; země EU: 80 – 120%; některé evropské země přes 200%
- Vyšší efektivita evropských železnic není dosažitelná bez **úspor pracovních nákladů**
- Železnice vynakládají minimálně **2x více práce** na produkci 1 osobo-km než 1 tuno-km
- **Veřejně** vlastněné železnice využívají 7x více práce na údržbu 1 km tratí; 7x více práce na produkci 1 tuno-km a 4x více práce na produkci 1 osobo-km než **soukromé** železnice

Output (000 TU)/Employee

US and Canada removed in order to retain scale

Figure 2. Labour productivity (000 TU/Employee in 1999).

Jak vyřešit (pře)zaměstnanost?

- **Úspěšné** železniční **reformy** se neobejdou bez programů na snížení mzdových nákladů a zaměstnanosti
- Tyto úpravy jsou mimořádně politicky **citlivé** a mohou ohrozit prosazení a realizaci celého reformního programu
- Železniční reformy jsou tudíž obvykle provázeny **velkorysími programy** řešení přebytečné zaměstnanosti (viz následující slide)

	Employment before/after	Early retirement
Argentina	82 000/12 900	50/55, 5 years early
Brazil	54 000/14 300	25/20 years of service
Mexico	46 800/16 000	none, but the sale proceeds financed the pension fund
Poland	205 000/165 000	5 years early for men, 3 years early for women?
Estonia	4481/2500	2 years early with half wages

Železniční reformy ve světě

1. USA + Kanada
2. Japonsko
3. Latinská Amerika a Afrika
4. Velká Británie
5. EU
6. ČR

1. USA: Historie

- Železnice v USA jsou **soukromě vlastněné** a **vertikálně integrované**
- Od konce 19. století byla v platnosti tuhá **antimonopolní regulace** nákladních tarifů + povinnost provozovat ztrátové služby osobní železniční dopravy
- 20. století → nepružná regulace + rostoucí konkurence silniční a letecké dopravy = narůstající problémy (**ztráty**) pro železniční společnosti v USA

Penn Central

- 1970 – **bankrot Penn Central** – hrozba pro veškerou železniční dopravu a průmyslovou produkci na severovýchodě USA
- Federální vláda zareagovala → **převzala a restrukturalizovala** Penn Central, (náklady: 8 mld. USD) a následně privatizovala (výnosy: 2 mld. USD) v roce 1987

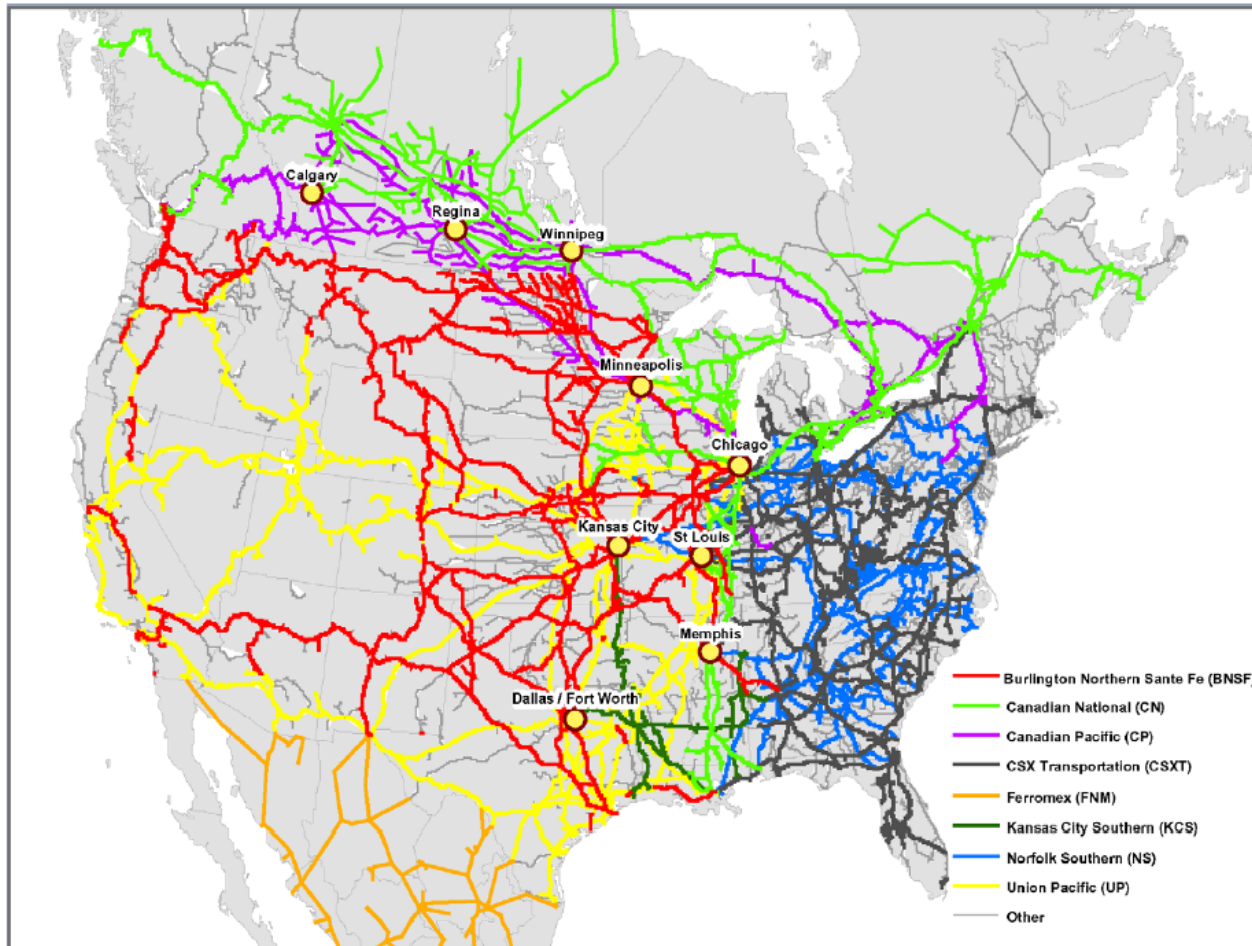
Amtrak

- 1971 – US vláda vytváří Amtrak – **veřejně vlastněný** operátor osobních železničních služeb, který převzal od soukromých operátorů **50%** služeb osobní železniční dopravy. Zbýlých **50%** bylo rovnou zrušeno
- **Amtrak je dotován** federální vládou v rozsahu 1 mld. USD ročně
- Amtrak **vlastní 1000 km** atraktivní infrastruktury na severovýchodě (Boston-New York-Washington), který díky vysokorychlostním parametrům vytváří okolo 50% příjmů
- Na zbytku sítě je Amtrak **nájemcem** na infrastrukturu nákladních železnic, má ovšem zaručeno právo vstupu za mezní náklady

Deregulace

- **1980** → Staggers Act; vyšší svoboda železnic stanovovat nákladní tarify; umožnění zavírání ztrátových tras; omezení antitrustových intervencí do železničního odvětví
- **Výsledky:** mohutný růst výstupu + výrazný pokles zaměstnanosti = prudký **nárůst efektivity**
- **Konkurence** → Konkurence vertikálně integrovaných firem → silný proces fúzí a akvizicí → výsledkem **7 velkých Class I železnic** → operátoři opět v **zisku**
- **Distribuce benefitů** → čisté výnosy pro zákazníky, protože konkurence srazila výši tarifů

Prostorová konkurence vertikálně integrovaných železnic v USA a Kanadě

Source: Rodrigue (2008)

Kanada

- **Duopol** v nákladní dopravě: veřejně vlastněné **Canadian National** a soukromě vlastněné **Canadian Pacific** → v roce 1996 privatizace CN → po privatizaci se efektivita CN výrazně zvýšila
- Také v Kanadě je od roku 1979 oddělen provozovatel osobní železniční dopravy (**VIA Rail**) a systém funguje velmi podobně jako v USA

USA: shrnutí

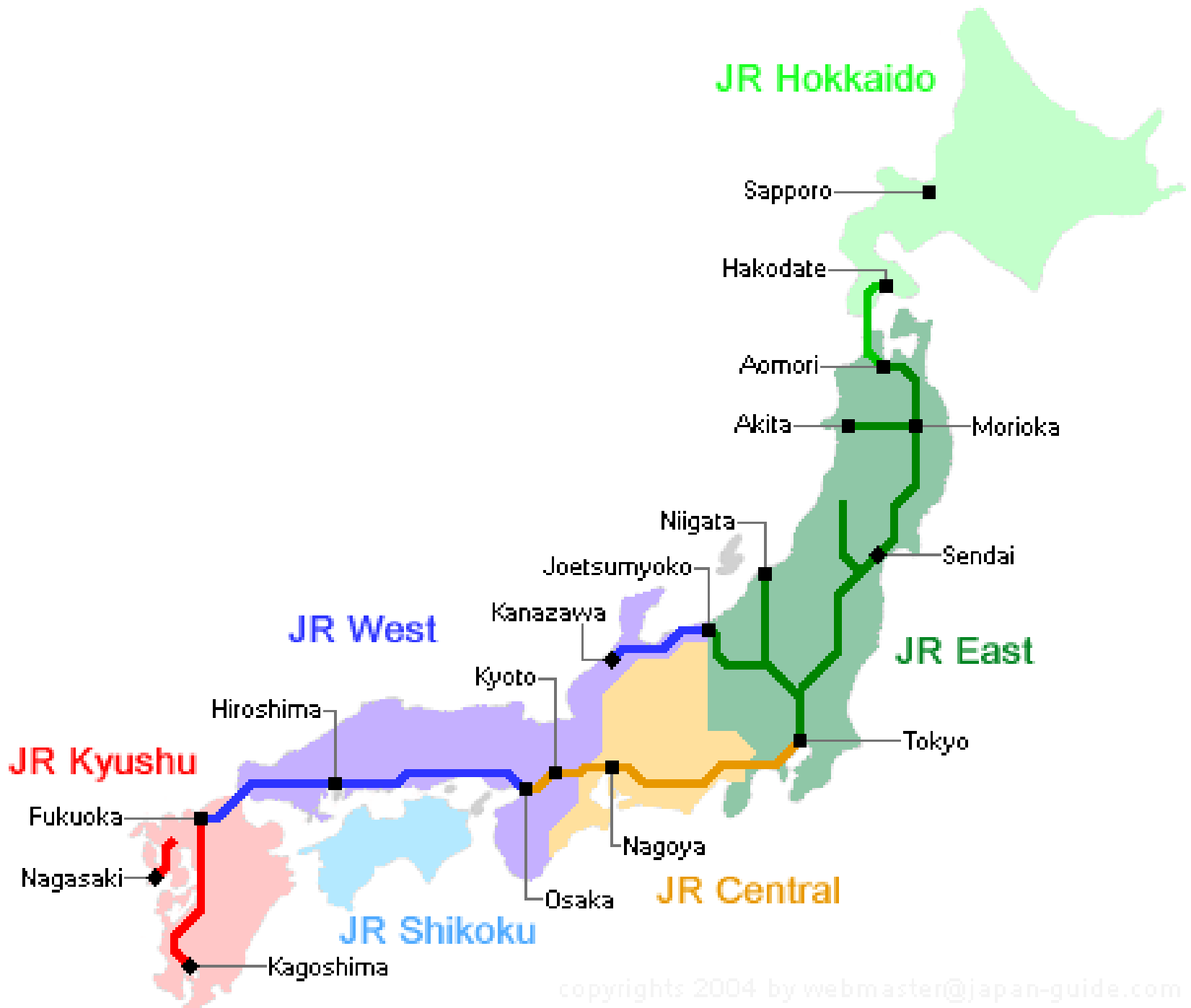
- **Změna struktury** (vznik Amtrak, VIA) → MC infra poplatky za přístup fungují relativně dobře
- Více nákladních operátorů nabízí **určitou míru konkurence** → intenzita konkurence je však různá
- **Privatizace** Penn Central, CN; **znárodnění** osobní železniční dopravy
- **Deregulace** (Staggers Act) → oddělení vlády od železnic; extrémně **úspěšná** v dopadu na efektivitu
- **Úspěšná separace** nákladní a osobní dopravy → vymezení komerčních a nekomerčních služeb, likvidace křížových dotací
- **Amtrak** není stabilizován; Nákladní společnosti tendují k **fúzování**

2. Japonsko

- Japonsko představuje příklad velkého finančního krachu a následné **restrukturalizace** a částečné **privatizace** starých JNR
- **Problémy** japonských železnic byly způsobeny rostoucí konkurencí aut a letadel, růstem zaměstnanosti (repatriací válečných veteránů), regulací tarifů a náklady na výstavbu vysokorychlostních tratí
- Začalo silně narůstat **zadlužení JNR** → 337 mld. USD
- Na japonských železnicích **dominuje přeprava osob** oproti přepravě nákladu. Proč?

Reformní plán

- Privatizační plán byl vypracován **externími experty** pod záštitou ministerského předsedy
- Na začátku reformy byl **vyhozen** stávající **management**
- Vytvoření **nových společností**: 6 vertikálně integrovaných pro osobní a 1 pro nákladní dopravu; dále Shinkansen Holding a Settlement Corporation
- Tři potenciálně ziskové společnosti byly (částečně) **privatizovány**
- Část **dluhu** (206 mld. USD) byla převedena na stát (Settlement Corporation) a část (131 mld. USD) na nové společnosti

Japonsko - výsledky

- Po privatizace silně **vzrostla** pracovní **produktivita** → téměř 3x (1986-1998) a je zhruba 5x větší než v EU. Proč?
- Tři společnosti na ostrově Honšu jsou **ziskové** a těžily také z rostoucích cen nemovitostí. Namísto ročních 5 mld. USD **dotací**, platí 3 mld. USD na **dani** z příjmu
- Tři menší společnosti jsou **dotovány**
- **Ceny** jízdného zůstaly stabilní
- **Rozdělení** neřiditelného molochu na několik menších, komerčně orientovaných společností **zafungovalo**
- Reforma byla provázeno velkým programem restrukturalizace **pracovní síly a odmazáním dluhů**

3. Latinská Amerika a Afrika: koncese

- Většina železnic zde byla postavena soukromými investory a provozována v režimu **Build and Operate**.
- V druhé polovině **20. století** byly téměř všechny tyto železnice **znárodněny**
- Podobně jako v Japonsku, vlády těchto zemí postupně přestaly bavit **rostoucí dotace** a **snižující se kvalita** železničních služeb
- Většina reforem se skládala z **contracting-out služeb** a ponechání si veřejného **vlastnictví infrastruktury**
- Některé země však **privatizovaly i infrastrukturu** (Nový Zéland, Kanada, Chile)

Výsledky (1)

- **Zapojení soukromého** sektoru obvykle **fungovalo**, ale jsou zde přítomny trade-offs (kvalita x cena)
- Klíčová je **kvalita a úplnost kontraktů** → špatné kontrakty nemohou být dobře vynucovány
- Kontrakty jsou často na **dlouhou dobu** (30 let v nákladní dopravě). Jak zabezpečit flexibilitu kontraktu a vyloučit morální hazard?
- Důležitá je pak role **regulátora**, který by měl mít schopnost a moc vyjednat změny kontraktu, když je to nutné

Výsledky (2)

- **Obchodní a finanční rizika** mohou být úspěšně převedena na soukromý sektor (viz Argentina a Brazílie a plně komerční kontrakty na osobní dopravu).
- Vláda by si měla ponechat kontrolu pouze pokud by transfer rizik na soukromý sektor byl **neúměrně drahý**
- Většina koncesí byla výlučná; **Mexiko** zavedlo zajímavý systém prostorové konkurence společností s přístupy do hlavního města a přístavů
- Soukromý sektor je nejúčinnější při zvyšování efektivity v **komerčních službách**, může také být využit při zlepšování efektivity **sociálních žádoucích služeb** (tender o dotace)

4. Velká Británie

- Reforma železnice (1993 – 97) ve Velké Británii byla zřejmě **nejambicióznější** železniční reformou všech dob
- Do dneška vzbuzuje **hodnocení** britské železniční reformy **kontroverze**, která je živena ideologickými spory (Conservative x Labour) a nejednoznačností výsledků reformy (růst poptávky i nákladů)

Principy reformy

- Na počátku reformy byly British Rail rozděleny na **104** separátních společností
- Hlavním cílem bylo **zavést konkurenci** na všech stupních dodavatelského řetězce
- Konkurence měla být zavedena nikoliv jen mezi poskytovateli železničních služeb (**25 osobních** franšíz a **6 nákladních** společností), ale také mezi dodavateli železničních služeb
- Proto vznikly **3 leasingové** společnosti, které vlastnily vozový park a **14 společností** na údržbu a opravy infrastruktury

Railtrack

- Jedinou výjimku představoval **provozovatel infrastruktury** – Railtrack, u kterého se mělo za to, že mít jednoho provozovatele je mnohem výhodnější než mít infrastrukturu separovanou v jednotlivých krajích
- Tento monopolní provozovatel - Railtrack byl uveden na **burzu(!)** a očekávalo se, že bude financován čistě na komerční bázi na základě plně alokovaných nákladů za použití infrastruktury
- Očekávalo se, že bude **ziskový** na nebude potřebovat dotace (s výjimkou pomoci při zásadních modernizacích)

Infrastrukturní poplatky

- Protože poskytovatel infrastruktury byl v monopolní pozici, potom infrastrukturní poplatky pro operátory musely být **regulovány**
- Proto vznikl **regulátor (ORR)** na dohled nad aktivitami Railtracku (sazby, přístup, efektivita)
- ORR také musel dohlížet na volbu Railtracku, jak **vybalancovat zájmy** akcionářů (dividendy), poplatky (operátoři) a investice (rozvoj sítě)
- I když Railtrack nebyl přímo dotován, osobní železniční operátoři byli → Pokud Railtrack způsobil zpoždění musel kompenzovat operátorům ztráty → Jak **optimálně nastavit** infra poplatky?

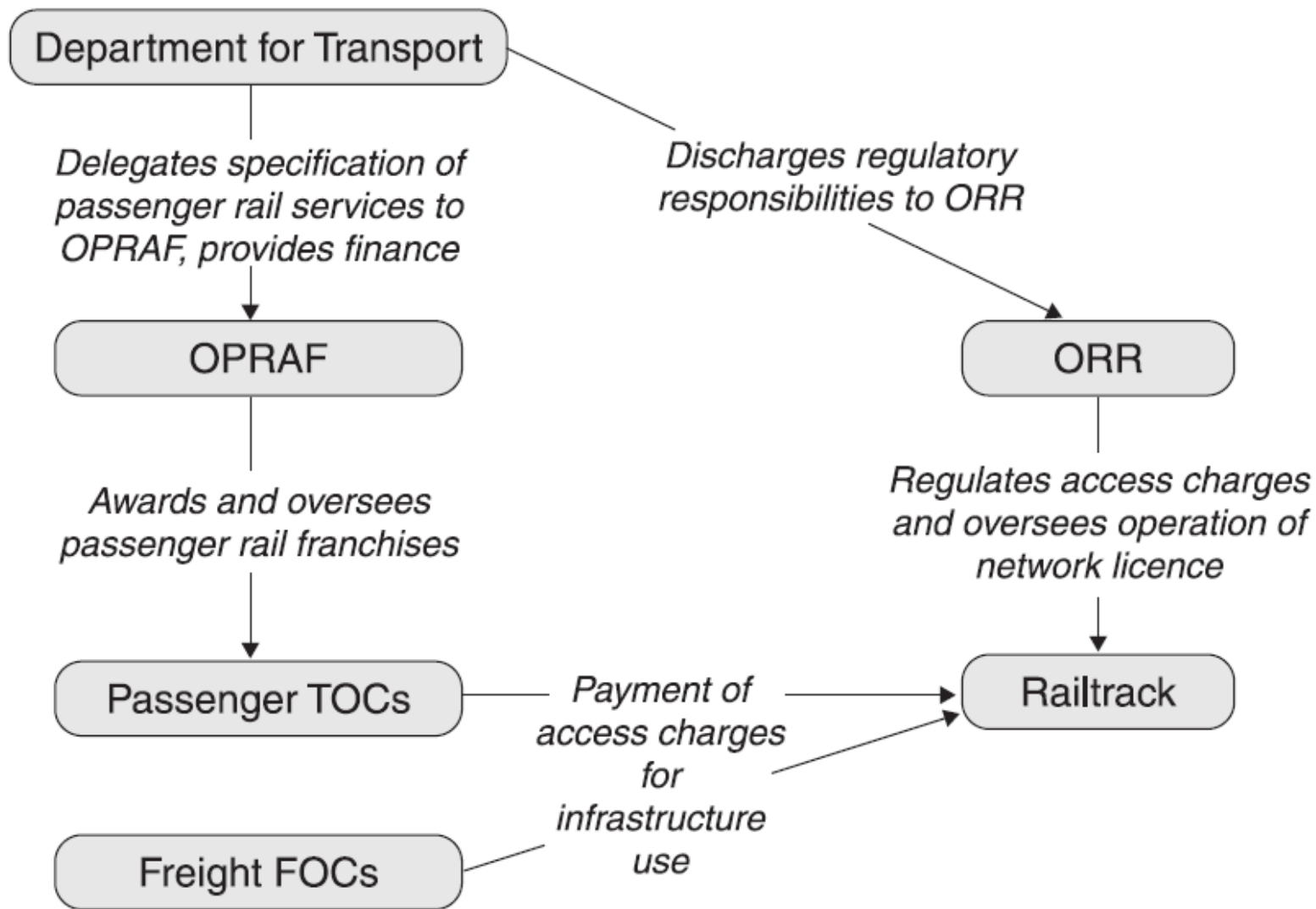

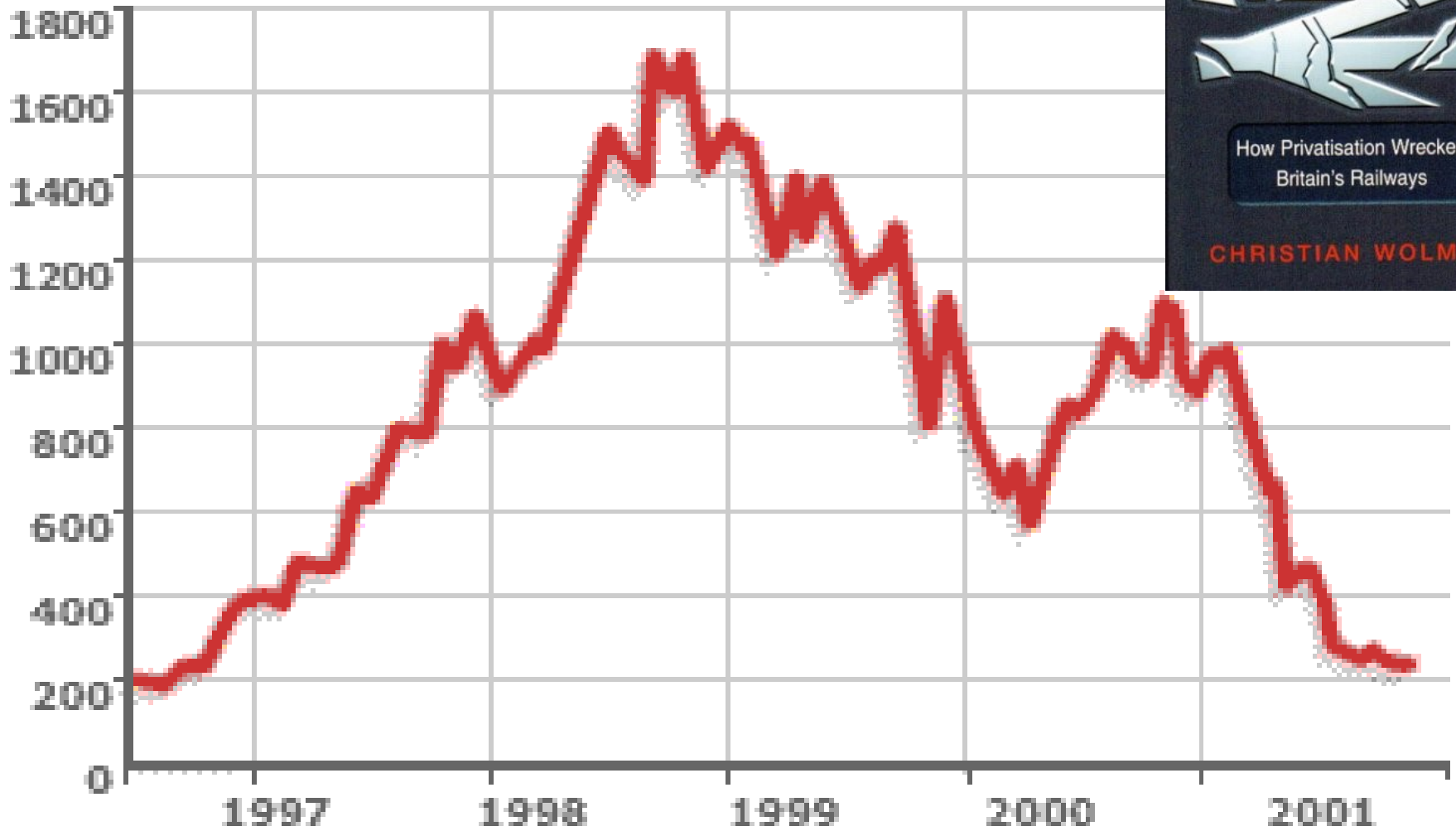
Figure 10.3 Rail industry regulatory structure 1997–2001

Problémy reformy

- **Regulační výzvy:** Investiční potřeby Railtracku; Jak měřit růst efektivity?
- **Ztráta inženýrské expertízy** → Railtrack měl malou kontrolu nad svými vlastními náklady
- Nehoda způsobená vykolejením vlaku v **Hatfieldu** (4 mrtví; 70 zraněných) → Panika, že by mohlo být více takových kolejí vedla k velkým zpožděním
- Kompenzace operátorům za zpoždění společně s problémy při rekonstrukci West Coast Main Line (růst nákladů z 2 na 8 mld GBP) vedl ke **krachu** (nucené správě) Railtracku v říjnu 2001

Railtrack share price

Share price (GBP)

SOURCE: Bloomberg

Broken Rails

How Privatisation Wrecked
Britain's Railways

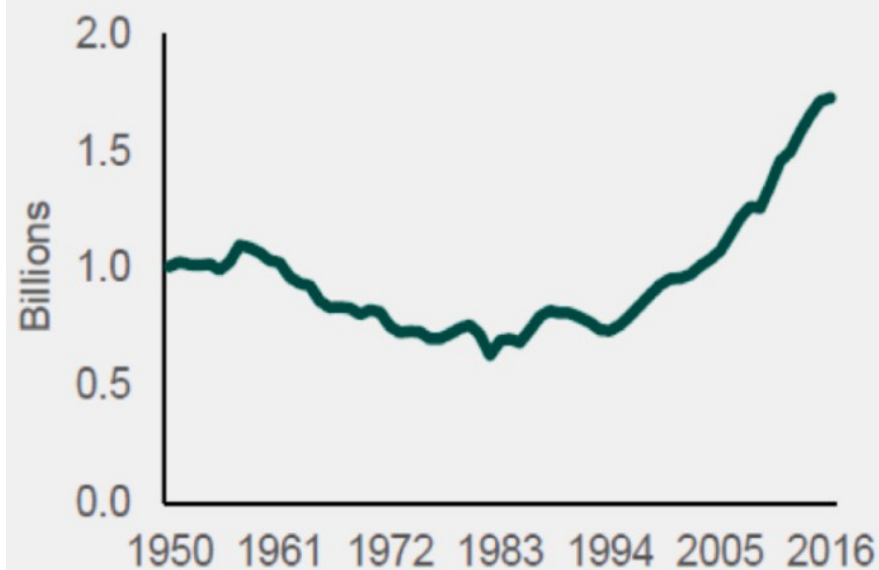
CHRISTIAN WOLMAR

Británie - zhodnocení

- **25 regionálních franšíz** v osobní dopravě bylo příliš mnoho; přímá konkurence (open access) nebyla aplikována
- **Separace infrastruktury a služeb** způsobilo problémy koordinace a růst nákladů, nikoliv však nehody
- **Privatizace Railtracku** byla zřejmě chyba
- Vlády (obzvláště v Evropě) si **nemohou** dovolit **ignorovat** své železnice!

Rail passenger journeys in GB

Franchise size by country (train-km).

	Mean
Britain	26.5 m
Germany	3.3 m
Sweden	2.6 m

Rail infrastructure cost trends 1998–2017 (real terms).

	Per train-km (RPI)
Maintenance	-13%
Operations	+2%
Renewals	+20%
Total OM&R	+6%
Enhancements	+892%
Total cost	+67%

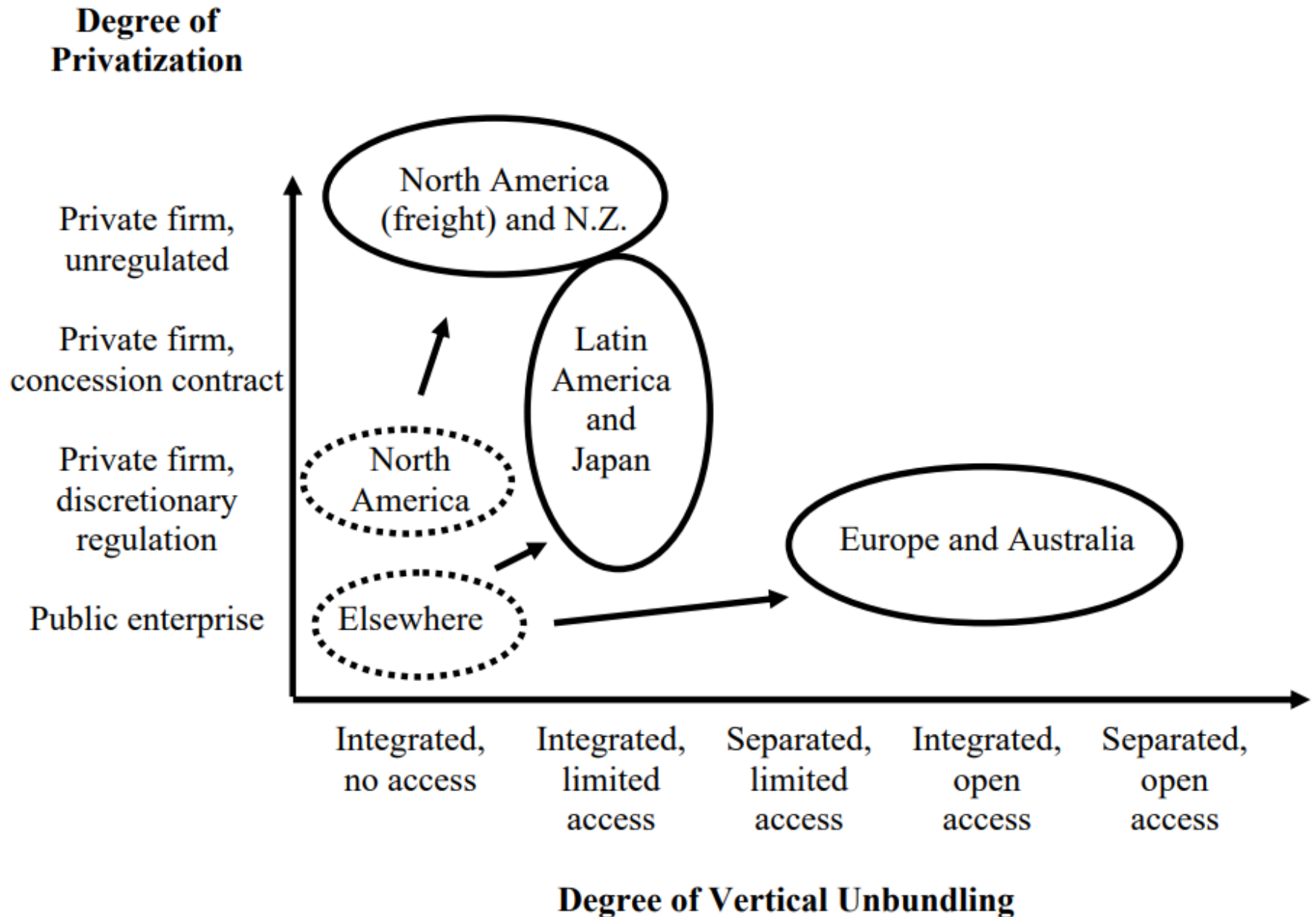
Train operating company real unit cost changes 1998–2015

	Per train-km
Staff	44%
Rolling stock lease payments	-20%
Other	46%
Total	25%
(excluding payments to Network Rail)	

5. EU

- **EU cíle:** 50% silniční nákladní dopravy přes 300 km by mělo být převedeno na železnici a vodu a většina osobní přepravy na střední vzdálenosti by mělo probíhat v roce 2050 vlakem (EC, 2011)
- Tyto ambiciózní cíle jsou podpořeny cílenými železničními reformami (**vertikální separace a vstup konkurence**)
- Ovšem **strukturální pokles** železnice má řadu příčin (DiPietrantonio – Pelkmans, 2004) a **přínosy vertikální separace** na fungování železnice jsou zpochybňovány (Pittman 2003, van de Velde et al. 2012)
- **Zvyšují evropské reformy tržní podíly železnice?** Nebyla by privatizace účinnější?

Figure 1: Overview of Reform Options

Výsledky

Dependent variable: MODAL SHARE PASSENGER

Estimation method: Fixed effects

Dependent variable: MODAL SHARE FREIGHT

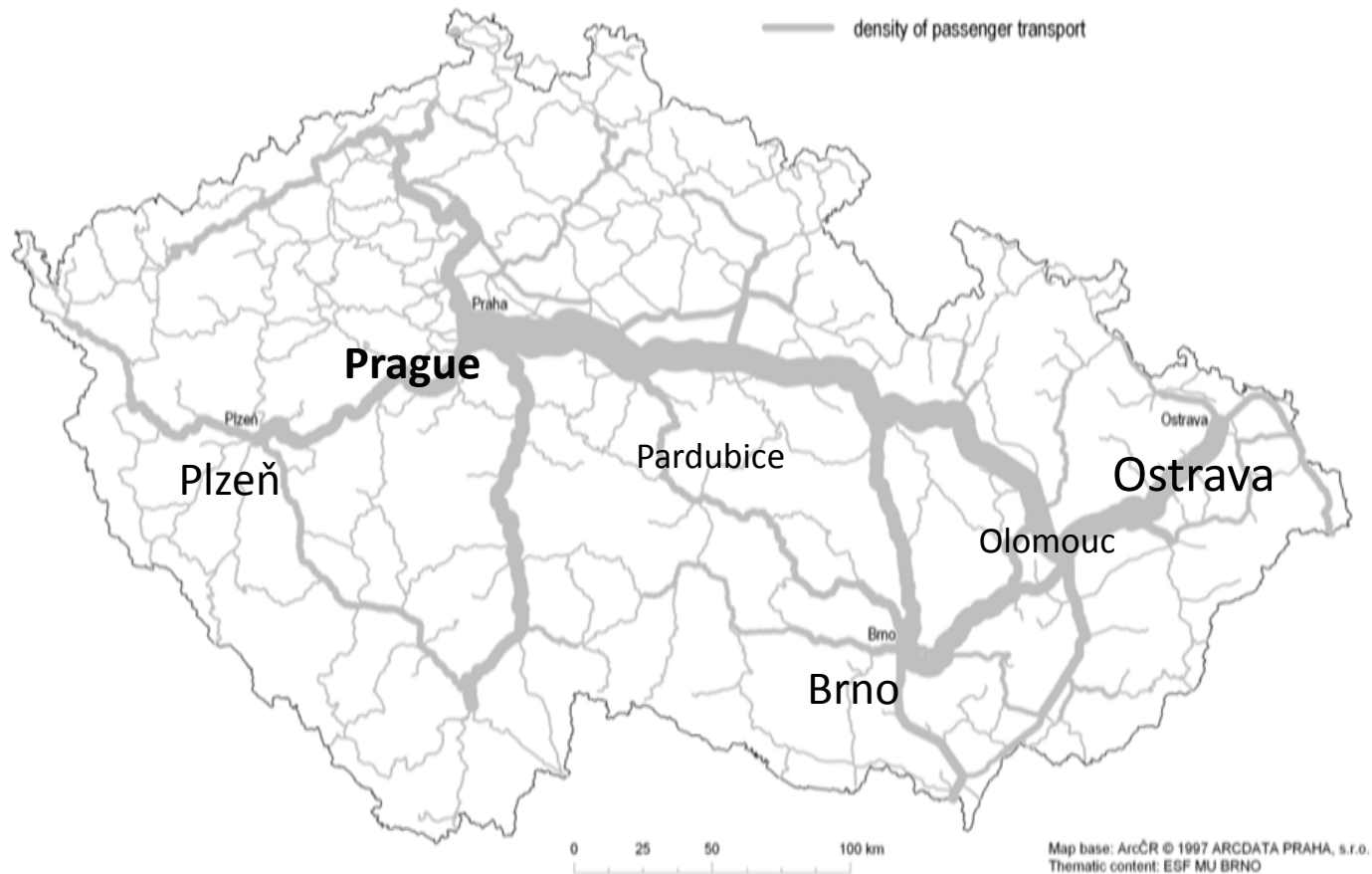
Estimation method: Fixed effects

	(1)	(2)		(1)	(2)
Reform variables			Reform variables		
VERTICAL	-1.685**	-0.7033*	VERTICAL	-3.337*	-3.192*
SEPARATION	(0.7730)	(0.4126)	SEPARATION	(1.747)	(1.786)
COMPETITION	-0.1281	0.06591	COMPETITION	-0.5381	-0.6265
	(0.3153)	(0.2649)		(0.4716)	(0.4410)
HORIZONTAL	0.3559	0.9653**	HORIZONTAL	2.669*	
SEPARATION	(0.5712)	(0.4757)	SEPARATION	(1.471)	
			- WITH		3.426**
			PRIVATISATION		(1.705)
			- WITHOUT		1.201
			PRIVATISATION		(2.325)

6. Česká republika

	2000	2005	2010	2015	2018
Passenger-Kilometers (billions)	7.3	6.7	6.6	8.1	10.2
Modal Share of Railways (%)	8.4	7.3	7.5	8.6	9.6
Private Operator's Market Share (%)	0.0	0.0	0.2	5.0	12.5

Osobní doprava (2009)

* density of rail passenger flows; year 2009

Shrnutí: Funguje vůbec něco?

- **Ideologie** je nepřítelem dobrých reformních řešení → **pragmatismus** obvykle přináší dobré výsledky
- Je možné mít **více operátorů na jedné infrastruktuře** v různých režimech
- **Vertikální separace** není všelék a přináší extra náklady. Je potřeba důkladně zvážit, kdy se to vyplatí a kdy nikoliv
- Tradiční, veřejně vlastněné, obří a monopolní železnice jsou spolehlivým receptem na dlouhodobý úpadek → **nedělat nic je nejdražší**